

Viite

HE 146/2020

Eduskunnan Sivistysvaliokunta on pyytänyt asiantuntijalausuntoa Suomen Terveydenhoitajaliitolta Varhaisen tuen toimivuudesta liittyen Hallituksen esitykseen eduskunnalle valtion talousarvioiksi vuodelle 2021

Terveydenhoitajaliitto kiittää tästä mahdollisuudesta.

Varhaisen tuen toimivuus

Panostukset kolmiportaisen tukijärjestelmän toimivuuden ja saavutettavuuden kehittämiseksi ja varmistamiseksi vuonna 2021 peruskoulussa ja toisella asteella

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos ovat lasten ja nuorten keskeisiä kehitysympäristöjä. Kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävän opiskeluhoultotyön tavoitteena on edistää oppilaiden ja opiskelijoiden hyvää oppimista, psyykkistä ja fyysistä terveyttä sekä sosiaalista hyvinvointia ja koko koulu- tai opiskeluyhteisön ja -ympäristön hyvinvointia, huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä.

Opiskeluhoultoa on sekä perusopetuslaissa tarkoitettu oppilashuolto että lukiolaissa ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tarkoitettu opiskelijahuolto. Opiskeluhoollon palveluita ovat koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluita toteuttavat terveydenhoitajat sekä lääkärit.

Opiskeluhoultopalvelut muodostavat siis kokonaisuuden, jota toteuttavat edellä mainitut ammattiryhmät eivät pelkästään psykologit ja kuraattorit, mikä vaikutelma on ollut mahdollista saada viime aikoina käydystä julkisesta keskustelusta.

Oppilashuollon henkilöstöstä juuri terveydenhoitaja toimii yleensä kokoaikaisesti kouluilla ja tapaa kaikki oppilaat vähintään vuosittain. Terveydenhoitajat toimivat kouluilla ja oppilaitoksissa avainhenkilöinä lasten ja nuorten kasvun ja kehityksen seurannassa sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä, ongelmien ja huolien varhaisessa havaitsemisessa, erityisen tuen tunnistamisessa ja tuen tarjoamisessa. Koko ikäluokan kattavat vuosittaiset terveystarkastukset muodostavat kouluterveydenhuollon toiminnan rungon. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (VNA 338/2011) velvoittaa kouluterveydenhuoltoa järjestämään laajan terveystarkastuksen 1, 5 ja 8 luokkien oppilaille. Terveydenhuoltolaki (2010/1326) velvoittaa opiskelijoiden terveyden ja

hyvinvoinnin sekä opiskelukyvyyn seuraamisen ja edistämisen. Niihin sisältyvät lukion ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoille kaksi määräaikaista terveystarkastusta ja muita terveystarkastuksia yksilöllisen tarpeen mukaan.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut vaihtelevat paljon eri puolella Suomea ja siksi oppilaat ja opiskelijat ovat eriarvoisessa asemassa. Huolimatta siitä, että kouluterveydenhuollon laajat terveystarkastukset ovat lakisääteisiä, niitä ei tutkimusten mukaan ole järjestetty kattavasti. Terveystarkastajaresurssit ovat alimitoitettut ja koululääkäreiden puute on suuri. Terveystarkastajien työ on ylikuormittunutta tehtävien moninaisuuden ja lasten ja nuorten lisääntyneiden ongelmien vuoksi. Terveystarkastajia tarvitaan lisää turvaamaan lasten ja nuorten kynnyskattavat palvelut ja terveyttä edistävä yhteistyö koulu- ja oppilaitosyhteisössä. Koko opiskeluhuollon palveluiden henkilöstöresursseja tulee lisätä. Samoin lakisääteisten palveluiden rahoitus on turvattava, jotta lapset ja nuoret eri puolella Suomea ovat tasavertaisessa asemassa heille suunnattujen palveluiden suhteen. Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto ovat ennaltaehkäiseviä palveluita ja kustannusvaikuttavia. Syrjäytyneitä nuoria on noin 66 000 (Metsätiö 2018), lasku yhteiskunnalle on yli 500 milj. €/vuosi. Kouluterveydenhuolto maksaa noin 135 €/oppilas vuodessa. Riittävästi resursoituilla ennaltaehkäisevillä oppilas- ja opiskelijahuollon toimilla lasten ja nuorten huoliin ja syrjäytymiskehitykseen päästään varhaisessa vaiheessa kiinni ja apua voidaan tarjota tehostetusti.

Moniammatillinen yhteistyö lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa on merkityksellistä. Yhteistyön tulee olla saumatonta koulu- ja opiskeluterveydenhuollon työntekijöiden, opetushenkilöstön sekä psykologien ja kuraattoreiden kesken. Tarpeen mukaan myös yhteistyö perheneuvolaan ja lastensuojelupalveluihin on tärkeää. Sektorirajat ylittävää yhteistyötä on kehitettävä edelleen ja siihen varattava riittävät resurssit. Oppilaan, opiskelijan ja heidän perheidensä tulee olla keskiössä. Yhteistyön tulee toimia mutkattomasti myös tulevaisuudessa kuntien ja maakuntien toimijoiden kesken ja resurssit toiminnalle on turvattava.

Oppilaat, opiskelijat ja perheet eivät tunne riittävän hyvin opiskeluhuollon palveluita eikä niiden tukimahdollisuuksia osata aina optimaalisesti hyödyntää. Tiedottamista tulee entisestään lisätä, jotta mahdollinen kynnys opiskeluhuollon palveluihin hakeutumiseen häviäisi.

Terveystarkastajien sekä muun opiskeluhuollon henkilöstön täydennyskoulutusmahdollisuuksista on huolehdittava ja niihin on varattava riittävä rahoitus. Monet ammattilaiset kokevat tarvitsevansa lisää rohkeutta ja osaamista esimerkiksi huolien puheeksi ottamisessa tai monikulttuuristen perheiden kohtaamisessa ja oppilaiden ja opiskelijoiden tukemisessa.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 perusopetuksen ja toisen asteen oppilas- ja opiskelijahuollon palvelujen vahvistamiseen on varattu 10 milj. euron määräraha. On erinomaista, että hallituksessa nähdään opiskeluhuollon vahvistaminen tärkeäksi. Varattu määräraha on kuitenkin kohdennettava oppilashuoltoon kokonaisuutena, ei ainoastaan rajattuihin henkilöstöryhmiin.

Varhaiskasvatuksen varhaisen tunnistamisen ja tukemisen kehittäminen

Tutkimustieto varhaisten vuosien merkityksestä lisääntyy koko ajan. Varhaiset vuodet luovat pohjan ihmisen koko myöhemmälle kehitykselle. Varhaiskasvatuksen laatuun ja saatavuuteen

panostamalla rakennetaan lapsille tasavertaisia mahdollisuuksia ja hyviä edellytyksiä koulupolulla sekä elämässä pärjäämiseen. Varhaiskasvatustilain (540/2018) uudistukset ovat edistäneet ja edistävät edelleen varhaiskasvatuksen laatua ja henkilöstön pedagogista osaamista. Osaava varhaiskasvatuksen henkilöstö ja luottamukselliset suhteet perheisiin mahdollistavat lapsen ja perheeseen liittyvien huolien tunnistamisen ja puheeksi ottamisen. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten jatkuva osaamisen kehittäminen on oleellisen tärkeää.

Huolien ja ongelmien tunnistamista edesauttaa nykyistä pienemmät ryhmäkoot sekä lisähenkilöstö. Lapset tarvitsevat aikuisten aikaa, huomiota, läheisyyttä – nähdyksi ja kuulluksi tulemista. Pienemmissä ryhmissä jokaisen lapsen olisi mahdollista saada nykyistä yksilöllisemmin huomiota ja kehityksellistä tukea.

Yhteistyö neuvolan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä on tärkeää ja toimintatapoja yhteistyön tiivistämiseen tulee kehittää. Lähes kaikki perheet käyttävät neuvolapalveluita ja terveydenhoitajilla on pääsääntöisesti luottamuksellinen ja läheinen suhde perheisiin. Tiivis yhteistyö neuvolan ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten kesken mahdollista suunnitelmallisen moniammatillisen tuen perheille. Yhteistyö mahdollistaa ammattilaisten keskinäisen lasten ja perheiden hyvinvointiin liittyvien kysymysten jakamisen, vanhemmuuden laaja-alaisen tukemisen ja kasvatuskysymyksissä auttamisen sekä lasten kasvuun ja kehitykseen liittyvien huolien jakamisen ja niissä tukemisen. Perheiden huoliin puuttumisessa ja tukemisessa keskeistä on moniammatillinen yhteistyö. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja terveydenhoitajien lisäksi päiväkodeissa tulee hyödyntää perheiden tarpeiden mukaan esimerkiksi lääkärin, psykologin, fysioterapeutin ja ravitsemusterapeutin asiantuntijuutta. Yhteistyö edellyttää aina vanhempien lupaa ja tietosuoja- ja kysymysten huomiointia.

Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykologisten häiriöiden ja mielenterveysongelmien varhaisen havaitsemisen ja niihin tarvittavan tuen ja hoidon kehittämistoimet vuonna 2021

Asetuksen (338/2011) ja Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukainen opiskeluhoollon toiminta edellyttää riittävät ajalliset- ja henkilöstöresurssit, jotta pystytään aidosti kustannustehokkaaseen ennaltaehkäisevään työhön. Nyt ollaan ajautumassa ja osin jo ajautettu korjaavan työn kierteseen, jolloin lapsia ja nuoria joudutaan ongelmien vaikeutuessa lähettämään enenevässä määrin kalliiseen erikoissairaanhoidon. Lieviä ja keskivaikeita mielenterveysongelmia voidaan riittävien resurssien ja riittävän täydennyskoulutuksen avulla hoitaa kustannustehokkaasti lakisääteisen oppilas- ja opiskeluhoollon avulla, mutta koulu ei kuitenkaan voi olla vaikeista mielenterveysongelmista kärsivien lasten hoitopaikka.

Tarvitaan siis riittävästi opetushenkilöstöä - terveydenhoitajia, lääkäreitä, psykologeja ja kuraattoreita - oppilaiden ja opiskelijoiden ongelmien havaitsemiseen ja niissä auttamiseen. Työntekijöiden osaamista tulee vahvistaa, jotta nepsy-oireilu ja mielenterveysongelmat tunnistettaisiin ajoissa ja lapset, nuoret sekä perheet saisivat tarvitsemaansa apua ja tukea

riittävän varhain.

Työ on opiskeluhuollon henkilöstön keskeistä tehtäväaluetta, mikä valitettavasti vaikuttaa lisääntyvän koko ajan ja nykyinen koronapandemia -tilanne entisestään heikentää osan lasten ja nuorten hyvinvointia. Ongelmien varhainen havaitseminen, niihin puuttuminen ja hoidon järjestäminen on moniammatillista yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen sekä sivistystoimen työntekijöiden välillä. Yhteistyön tulee toimia mutkattomasti myös tulevaisuudessa kuntien ja maakuntien toimijoiden kesken ja resurssit toiminnalle on turvattava.

Työntekijöiden jaksamiseen tulee panostaa ja rakentaa systemaattinen työnohjaus tai muu tukiverkkojärjestelmä.

Oppilas- ja opiskelijahuollon resurssien varmistaminen vuonna 2021

Terveystoimiala näkee, että riittävät henkilöstö- ja aikaresurssit ovat edellytys opiskeluhuollon toiminnalle ja palveluiden laadukkaalle toteuttamiselle. Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto on merkittävä osa opiskeluhoitoa ja terveydenhoitajien ja lääkäreiden määrän lisäykseen on panostettava. Kaiken kaikkiaan 10 milj. euron panostus opiskeluhoitoon on täysin riittämätön, jos oikeasti halutaan tukea lasten ja nuorten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista sekä ennaltaehkäistä koulunkäyntiin liittyviä terveys- ja hyvinvointiongelmia. Opiskeluhoito varhaisella toiminnalla voidaan tukea koulu- ja oppilaitosyhteisön yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia, ehkäistä merkittävästi syrjäytymiskehitystä, puuttua tarkkaavaisuushäiriöihin ja muihin neuropsykologisiin häiriöihin, tunnistaa ja tukea opiskelijoita mielenterveysongelmissa sekä ehkäistä ja puuttua koulukiusaamiseen.

Opettajien osaamisen kehittäminen

Suomessa on korkeatasoinen opettajakoulutus, mutta esimerkiksi yhteiskunnalliset muutokset, oppilaiden ja opiskelijoiden monikulttuurinen tausta, jatkuvasti lisääntyvä tutkimustieto ja digipedagogiikka tuovat haasteita opettajien työhön ja edellyttävät osaamisen syventämistä ja lisäämistä ketterän oppimisen periaatteita hyödyntäen. Täydennyskoulutukseen tulee varata riittävät taloudelliset resurssit. Vastavalmistuneille opettajille olisi tärkeää turvata työuran alku esimerkiksi hyvin organisoidulla mentorointijärjestelmällä. Työhyvinvoinnista ja hyvästä johtamisesta huolehtiminen tukevat opettajien työmotivaatiota ja edistävät omasta osaamisesta huolehtimista. Monet yhteiskunnalliset muutokset, oppilaiden ja opiskelijoiden monikulttuurinen tausta, jatkuvasti lisääntyvä tutkimustieto ja digipedagogiikka tuovat haasteita opettajien työhön ja edellyttävät osaamisen syventämistä ja lisäämistä ketterän oppimisen periaatteita hyödyntäen. Täydennyskoulutukseen tulee varata riittävät taloudelliset resurssit.

Koronapandemian vaikutus tukijärjestelmien toimivuuteen vuonna 2020 ja tuen riittävyyden varmistaminen tulevina vuosina.

Koronapandemian aikana lasten, nuorten ja perheiden tuen tarve on tutkitusti lisääntynyt. Keväällä koulut siirtyivät etäopiskeluun ja nyt syksyn koronatilanteen kiihtyessä on tehty alueellisia ratkaisuja korona-altistusten vuoksi etäopiskeluun siirtymisestä. Pandemian aikana opiskeluhuollon palvelut ovat heikentyneet. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta terveydenhoitajia siirrettiin kevään aikana runsaasti pois omista tehtävistään sairaanhoidollisiin tehtäviin. Samoin nyt myös syksyn kuluessa terveydenhoitajia on siirretty eri puolilla Suomea koronajäljitystehtäviin. Lasten ja nuorten ennaltaehkäisevistä palveluista supistaminen on hyvin lyhytnäköistä. Palveluiden supistamisesta seuraa, että oppilaalle/opiskelijalle tuttu terveydenhoitaja ei ole välttämättä tavoitettavissa, lakisääteiset terveystarkastukset jäävät tekemättä, jolloin lasten, nuorten ja perheiden tukeminen ja ongelmien tunnistaminen ja hoito viivästyvät, samoin lasten ja nuorten rokotukset lykkääntyvät. Koko ikäluokan tarkastuksessa jo 10 prosentin tarkastamatta jättäminen tarkoittaa lähes 6000 tapaamatta jäänyttä lasta ja perhettä sekä lukuisia menetettyjä mahdollisuuksia tukea ja auttaa varhaisessa vaiheessa. Vaikutukset voivat olla merkittäviä ja pahimmillaan lasten ja nuorten elämää leimaava, lamauttava sukupolvikokemus.

Huolena on se, miten ennaltaehkäisevät palvelut järjestetään epidemian väistyttyä, kun hoitovelkaa on kertynyt paljon. Kuntien heikentynyt taloustilanne ei saa aiheuttaa henkilöstön lomautuksia tai eläköityvien työntekijöiden toimien täyttämättä jättämistä. Opiskeluhuollon palveluissa henkilöstömitoitukset ovat olleet jo ennen epidemiaa alimitoitettut. Nyt pitää panostaa henkilöstövoimavarojen lisäämiseen ja resurssien turvaamiseen, jotta lisääntyneeseen ja edelleen lisääntyvään palvelutarpeeseen pystytään vastaamaan. Toimintaresurssit on turvattava äitiys- ja lastenneuvolapalveluissa, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluissa, psykologi- ja kuraattoripalveluissa, perheneuvola- ja lastensuojelun palveluissa sekä lasten ja nuorten psykiatrisissa palveluissa.

Lapsilla ja nuorilla pitää olla tarjolla laeilla turvatut laadukkaat opiskeluhuollon palvelut ja monipuolisen osaamisen omaavat asiantuntijat, jotka pystyvät ehkäisemään, ennakoimaan ja lieventämään poikkeusolojen vaikutuksia lapsiin ja nuoriin sekä heidän perheisiinsä.

Moniammatillista yhteistyötä on vahvistettava, työ- ja toimintatapoja kehitettävä. Työntekijöiden jaksamiseen tulee panostaa ja rakentaa systemaattinen työnohjaus.

Helsingissä 19.10.2020

Tiina Mäenpää
Puheenjohtaja, Th, TtT
Suomen Terveydenhoitajaliitto, STHL ry
Mikonkatu 8 A (10.krs), 00100 Helsinki
puh. 0445420557
tiina.maenpaa@terveydenhoitajaliitto.fi